

JUBILEA

IVO POSPÍŠIL

K 100. VÝROČÍ NAROZENÍ KARLA KREJČÍHO

Již rodový původ literárního komparatisty, slavisty a zejména polonisty Karla Krejčího byl úctyhodný: jeho blízkými příbuznými (strýci) byli jak filozof František Krejčí (1858–1934), tak germanista Jan Krejčí (1868–1942) a další vědci a umělci. Studoval bohemistiku, germanistiku a polonistiku na Univerzitě Karlově (mezi jeho učiteli byli M. Szykowski, J. Máchal, ale také O. Fischer), několik stipendijních pobytů absolvoval na polských univerzitách. Zmíněné tři obory ho provázely vědeckou prací: byl především polonista, ale také vyhraněný bohemista a editor české a polské klasiky (Spisy A. Mickiewicze, 1953–1957, Dílo J. Arbese, 1957–1979, z těchto oblastí editoval antologie, vzpomínky E. Krásnohorské, díla B. Němcové, ale také B. Pruse, redigoval sborníky a psal skripta a učebnice); němčina v středoevropském prostoru byla a je *conditio sine qua non*.

Na UK začal K. Krejčí pracovat jako asistent již roku 1929 a s přerušením, způsobeným uzavřením českých vysokých škol nacisty, byl zaměstnán v Slovanském ústavu a na Filozofické fakultě UK. Když musel UK v roce 1958 (což byl rok velké ideologické čistky, jejíž pozadí a průběh by se dnes měly podrobně objasnit, zejména ve vztahu k následujícímu období 60. let) opustit, uchýlil se do Akademie věd, kde v různých ústavech – podle toho, jak byly rušeny a zřizovány, pracoval v podstatě do své smrti (životní data: 20. 8. 1904 v Praze – 26. 6. 1979 tamtéž). Mimořádným univerzitním profesorem byl jmenován roku 1945, řádným pak 1948, roku 1955 se stal členem korespondentem ČSAV, doktorát věd obhájil roku 1956. Pozoruhodná a záslužná byla také jeho činnost ve vědeckých funkcích, mezi jinými jako spoluzakladatele Literárněhistorické společnosti (1934) a předsedy Literárněvědné společnosti, v níž spolupracoval s A. Pražákem, J. Horákem, F. Wollmanem a dalšími.

Zajímavý byl jeho vývoj politický, ideologický a metodologický (svobodný zednář, tendování k sociologickému pojetí literatury vrcholící vydáním hutných skript, v podstatě kulturněhistorický přístup, jímž literaturu věleňoval do celkového kulturního proudění): kromě přísně vědeckých spisů zasahoval i do popularizace vědy na stránkách literárních časopisů a v kulturních rubrikách některých liberálněji založených deníků. Zanechal po sobě klíčová díla důležitá pro pochopení a české přijetí polské literatury, pro česko-polské vztahy, slovanské literatury a postavení české literatury v kulturním světě. Jeho metodu nelze charakterizovat jednoznačně: dobově se proměňovala a vychylovala takřka dílo od díla, ale jejím konstantním prvkem byla citlivost k společenské atmosféře i k tvaru artefaktu.

K. Krejčí byl především literární historik, který se uměl vcítit do kulturní a ideové atmosféry doby: v tom navazoval na německé inspirace typu *Ideengeschichte*: odtud směřoval k psychologii tvorby, ale hlavně k jejímu dobovému zakotvení a k její sociologii. Tím se stával nejen historikem

polské a české literatury a slovanských a evropských literatur obecně, ale také jejich teoretikem, komparatistou a genologem.

Všechny tyto vlastnosti plně uplatnil ve svém vědeckém díle, studiích i drobných příspěvcích a glosách, stejně jako v obsáhlých monografiích. Umné propojení literární historie a teorie je pro něho charakteristické: nejprve na ploše bilaterálního srovnávání, později na širším podloží slovanských a evropských literatur.

Na počátku jeho tvorby (debutoval 1925) stojí články politického zaměření o citlivých otázkách polsko-slovanských (Pilsudski a Rusko, Poláci v Čechách v době povstání listopadového a „Velká emigrace“, Polské a české bajky B. Paprockého), z nichž některé využil i při koncipování své první velké monografie *Polská literatura ve věrech revoluce* (1934, přeprac. 1949), stejně jako v didaktickém *Přehledu nové polské literatury* (1937). Pozoruhodným textem je jeho *Sociologie literatury* (rozmnož. 1944), kterou jsem měl tu čest s kolegou Milošem Zelenkou roku 2001 reeditovat s rozsáhlou úvodní studií, na kterou tímto odkazují (Karel Krejčí: *Sociologie literatury*. Editori: Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka. Ve spolupráci Ústavu slavistiky a Literárněvědné společnosti AV ČR. Masarykova univerzita, Brno 2001, ISBN 80–210–2759–2, 124 s. Úvodní studie: Souvislosti sociologického přístupu k literatuře a komparatistické impulsy Karla Krejčího v meziválečném období: na pomezí sociologismu a strukturální estetiky, s. 5–32, Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka). Tam jsme se dotkli mimo jiné metodologické reflexe v jeho pozdějších studiích o sociologické funkci jazyka (*Jazyk ve vývoji společnosti. Studie ze sociologie spisovného jazyka*, 1947) a srovnání jeho sociologické pojetí literatury s dobovými českými koncepcemi A. I. Bláhy nebo E. Chalupného, aniž bychom ignorovali světový vývoj sociologismu ve Francii, Rusku a jinde.

Trs literárněhistorických a teoretických prací, které často vznikly již za války, ale mohly vyjít až později, zahajuje monografie *Bartoloměj Paprocki z Hlohov a Paprocké Vůle. Život, dílo, forma a jazyk* (vydání z roku 1941 bylo zabaveno, nově 1946), *Jakub Arbes. Život a dílo* (1946), již zmíněná studie *Jazyk ve vývoji společnosti. Studie ze sociologie spisovného jazyka* (1947), *Juliusz Słowacki, polský básník a revolucionář* (1949). Zdálo by se, že Krejčího sociologie literatury ho mohla dovést i k pochopení dobových podob marxismu, jak dokládají jeho později přepracovaná skripta *Společensko-hospodářské základy polské literatury* (původně 1951), ale byl to zcela jiný sociologismus, spíše objektivistický než subjektivně podbarvený, který šel od ruských revolučních demokratů a Plechanova, jenž naopak v lecčems překvapivě anticipoval dnešní kulturologii, areálovost, multikulturalismus a etnický princip, aniž by se ovšem uchýloval k neplodným krajnostem.

Krejčí byl především významným polonistou, takto vnímaným i v Polsku a tam i vyznamenaným, vynikajícím postavou, která se věnovala především společenskému ukotvení polské literatury a jejím vztahům k jiným Slovanům, zejména k Čechům. Je ostatně smutnou, i když současně průkaznou skutečností, že nejnovějšími českými dějinami polské literatury jsou Krejčího *Dějiny polské literatury* roku 1953 (poněkud ovšem zasažené vynucenými dobovými klišé), když nepočítáme přehledné stati Ludvíka Štěpána ze *Slovníku polských spisovatelů* (LIBRI, Praha 2000).

První důkladnou syntézou je v podstatě genologická práce *Heroikomika v básnictví Slovanů* z roku 1964, dodnes nepřekonaná a ve světě ceněná (pamatují si např. na dobovou recenzi v londýnském časopisu *The Slavonic and East European Review*). V ní ukázal na směšnohrdinský základ některých slovanských literatur, zejména ukrajinské, a na jeho význam při utváření nové podoby slovanských literatur zejména v 19. století.

Podstatné jsou také Krejčího práce jako významného pragologa, autora *Knihy o Praze* (poprvé 1958) a *Prahy legend a skutečnosti* (1967, 1981). Jeho závěrečnou syntézou, pozdním a v podstatě posledním akordem jeho tvůrčího života byl citlivě sestavený výbor studií *Česká literatura a kulturní proudy evropské* (1975).

O Karlu Krejčím mě poprvé informovali naši brněnští polonisté Jiří Krystýnek a Jarmil Pelikán, později někteří pražští starší kolegové, mezi nimi Slavomír Wollman (k jeho nekrologu, který vyšel ve *Věstníku ČSAV* roku 1979, odkazují, stejně jako k nekrologu V. Forsta v *České literatuře* téhož roku; bibliografii K. K. vydal roku 1970 T. Bešta), ještě později předčasně zesnulá kolegyně, s níž nás spojovalo tehdejší Literárněvědné oddělení Slovanského ústavu AV ČR v Praze a snad i vzájemná sympatie Jasna Hloušková, jedna z jeho posledních žákyň a autorka vzpomín-

kové stati (J. Hloušková: Karel Krejčl – učitel, kolega, inspirátor. *Opera Slavica* 1995, č. 3, s. 42–47). Měl jsem to štěstí, že jsem Karla Krejčho slyšel několikrát přednášet, jednou či dvakrát také v Brně (jak to tak bývá, aniž jsem si tehdy plně uvědomil dosah jeho osobnosti a význam tohoto letného setkání), kde nás seznamoval s úlohou „fyziologií“ v evropských literaturách, zejména v ruské a české: jako stať pak tato přednáška vyšla v brněnském sborníku (K. Krejčl: *Fyziologická črta v české literatuře*. In: *Slovanské studie*, Brno 1979, s. 59–73). Trochu jsem tehdy (myslím, že to bylo v roce 1975 nebo 1976) protestoval, neboť mi Krejčho pojetí fyziologické črty (physiologie, rus. fiziologičeskij očerk) připadalo až příliš univerzální a stěžl by se asi našlo dílo, které by nebylo fyziologiemi v Krejčho zaujatém pojetí utvářeno, ale výklad byl působivý a elegantní. Krejčl mi v tom připomínal polského Jana Trzynadlowského, s nímž jsem se ovšem později skutečně sblížil: oba působili jako meziváleční profesori obdařeni francouzským espretem a německou důkladností.

Ještě donedávna se zdálo, že Krejčho dílo je ukotveno spíše literárněhistoricky, dnes se ukazuje i jako pramen teoretických a metodologických inspirací: potencialita jeho díla je velká a taková je charakteristická jen pro velké osobnosti.

